

DIŞ TİCARETİN BÜYÜME ÜZERİNE ETKİLERİ: TÜRK CUMHURİYETLERİ VE TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Doç. Dr. Ekrem GÜL* Yrd. Doç. Dr. Ahmet KAMACI** Öğr. Gör. Serkan KONYA***

Öz

1991’de Doğu Bloğunun çöküşünden sonra Türk Cumhuriyetleri resesyona maruz kaldı. Politik ve sosyo-ekonomik kurumsal altyapının eksikliği bu süreci etkiledi. Arz şokları, hiper-enflasyon gibi problemler ticari serbestleşme ile aşıldı. Türk Cumhuriyetleri, bağımsızlıktan sonra yaşadığı problemleri, güçlü bağlarının olduğu Türkiye yardımıyla çözmek istemişlerdir. Bu durum, Türkiye’yi diğer ülkelere göre avantajlı bir hale getirmiştir. Türkiye, nitelikli işgücündeki durumu, teknolojik bilgi birikimi ve uluslararası arenadaki deneyimiyle Türk Cumhuriyetlerine öncü olmuştur.

Bu çalışmada, 5 Türk Cumhuriyeti (Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Tacikistan ve Türkmenistan) ile Türkiye için (1994-2010) dış ticaretin büyüme üzerine etkisi panel veri analizi ile test edilmiştir. Alınan verilerin durağanlığını test etmek için LLC ve IPS Panel Birim Kök Testleri yapılmıştır. Daha sonra Pedroni Eşbütünlük testi ve Panel Granger nedensellik testi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dış ticaret, büyüme, birim kök testi, Eşbütünlük testi, Panel Granger Nedensellik testi

* Sakarya Üniversitesi İktisat Fakültesi, egul@sakarya.edu.tr

** Artvin Çoruh Üniversitesi İktisat Fakültesi, ahmetkamaci@hotmail.com

*** Artvin Çoruh Üniversitesi Hopa MYO, serkankonya@yahoo.com

EFFECTS OF INTERNATIONAL TRADE ON GROWTH: A CASE OF THE TURKIC REPUBLICS AND TURKEY

Abstract

After the collapse of the Eastern Bloc in 1991, New independent Turkish Republics was subjected to a recession. The lack of political and socio-economic institutional infrastructure affected this process. The problems such as supply shocks, hyper-inflation have been overcome with trade liberalization. Turkish Republics chose to overcome the problems after independence with the help of Turkey with which they had various links. This situation made Turkey more privileged country than others. Turkey, with its qualified human resources, technologic background and experience in international relations, has competence to provide Turkish Republic with some advantages in various areas.

In this study, the effect of international trade on growth is examined by the panel data analysis for five Turkic Republics (Kazakhstan, Krgyzstan, Uzbekistan, Tajikistan and Turkmenistan) and Turkey (1994-2010). LLC and IPS Panel Unit Root Tests are used in order to examine the stagnation of data taken. Afterwards Pedroni Cointegration Test and Panel Granger Causality Test are used.

1.Giriş

Liberalizm süreciyle beraber dışa açıklık iktisadi büyümeyi ve refahı arttırmaktadır. Bu görüş Klasik İktisada kadar uzanmaktadır. Klasik iktisatçılardan itibaren dış ticaretin büyümenin motoru olduğu fikri tartışılmaktadır. Dış ticaretin büyümenin motoru olduğu tezi Adam Smith'in uzmanlaşma kavramı ve Ricardo'nun karşılaştırmalı üstünlükler teorisinde yer almaktadır. Michaley ve Feder'in çalışmaları da bu fikri doğrulamaktadır.

Heckser-Ohlin-Samuelson (HOS) Modeli, ticari serbestleşmenin gelişmekte olan ülkelerde büyüme ve reel ücretlerin artırılması için önemine işaret etmektedir (Jayme, 2001:11). İçsel büyüme modelleri ise, dış ticaret ile büyüme arasındaki öneme işaret etmektedir. Grossman ve Helpman, uzun dönem büyümenin nedenini, içsel teknolojik yenilikler sonucu bilginin yayılmasına bağlamaktadırlar (Saçık, 2009:169). Grossman ve Helpman'a göre, dış ticaret, verimlilik artışıyla beraber yeni teknolojilerin yayılmasını da sağlayacak ve bu da ekonomik büyümeyi arttıracaktır (Yılmaz, 2010:246).

Dış ticaret ile büyüme arasında bir ilişki olduğu aşikâr olsa da dış ticaretin ekonomik büyüme açısından önemsiz olduğunu savunan veya bu konuyla hiç ilgilenmeyen öğretiler de mevcuttur. 1960'larda büyümenin asıl kaynağını dış ticaret olarak gören modeller ihracata dayalı büyüme modelleri olarak belli bir yer edinmiştir. Ancak modern büyüme teorileri, dış ticareti büyümenin kaynaklarından sadece bir tanesi olarak görmektedir. Aslında dış ticaret ve büyüme ilişkisi iki yönlüdür. Yani, dış ticaret büyümeyi etkilerken; büyüme de dış ticareti etkilemektedir.

İhracatın büyümeye olan olumlu etkilerine bakarsak;

-İhracat artışı dış ticaret çarpanı vasıtasıyla milli geliri artırır.

-İhracat artışı işbölümünü ve işbirliğini artırır.

-İhracat artışı verimliliği ve üretimi artırır. Ayrıca ihracat, maliyetleri de düşüreceğinden ürün kalitesinde artış görülür.

-İhracat rekabeti artırır ve artan rekabet ileri teknolojiye dayalı üretim yapılmasını zorunlu kılar.

-İhracat artışı iç tasarrufu ve iç yatırımı arttırmakta, ödemeler bilânçosunda fazlalığı sağlamaktadır.

-İhracat artışı ülkeye daha fazla döviz kazandıracığından ithalatı da arttırmaktadır.

2.Literatür Özeti

Dış ticaret ile büyüme ilişkisi ekonomi sahasında uzun yıllardan beri incelenen konulardan biridir. Genel teori, dış ticaretin büyümenin motoru olduğu ve ihracatın büyümeyi arttıracığı üzerine kurulmuştur. Söz konusu ampirik çalışmalardan birçoğu bu teoriyi doğrularken, birçoğu da, büyümeyi ithalatla ilişkilendirmiştir. Genel olarak literatür değerlendirildiğinde, dış ticaret değişkenlerinden ihracat ve ithalat ile büyüme arasında, çalışmalarda ele alınan ülke, dönem ve yöntem bakımından farklılıklar vardır.

Genelde ihracatın büyüme üzerine pozitif etkisi olduğu görülmektedir. Bu etki, ekonomideki üretim fazlalığıyla beraber verimlilikte de bir artışa yol açacaktır. Ayrıca ihracat artışının ölçek ekonomilerinden ve pozitif dışsallıklardan elde edilen kazançlar doğurmasından kaynaklanmaktadır (Tyler, 1980:2). Bunun için de ülkelerin belli bir

sanayileşme ve kalkınma düzeyine sahip olması gerekmektedir. Bu sanayileşme düzeyini yakalayan az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler, ihracata dayalı büyüme süreciyle ekonomik yapıda önemli etkiler gösterecektir.

Bu çalışmada, 1991 yılında Doğu Bloğunun çöküşünden sonra bağımsızlığını kazanan Türk Cumhuriyetlerindeki ihracat ve ithalat ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiler incelenecektir. Türk Cumhuriyetlerinin mevcut yapısına bakıldığında, gerek politik, gerekse sosyo-ekonomik kurumsal altyapılarının yeterli düzeyde olmadığı görülmektedir. Dolayısıyla bu çalışmaya temel teşkil edecek olan literatür araştırması da, konuyu daha çok geliştirmekte olan ülkeler özelinde ele alan çalışmalardan oluşturulmuştur (Tablo 1).

Tablo 1: Dış Ticaret-Büyüme İlişkisi Üzerine Literatür Özeti

Yazar (lar)	Ülke (ler)	Yöntem	Değişkenler	Sonuç
Riezman ve diğ. (1995)	126 ülke (1950–1990)	Nedensellik Testleri	Ticari dışa açıklık ve ihracat ile büyüme	Ticari dışa açıklık ve ihracat ile büyüme arasında iki yönlü nedensellik vardır.
Al-Yousif (1997)	Suudi Arabistan, Kuveyt, Birleşik Arap Emirlikleri ve Umman (1973–1993)	Eşbütünleşme ve nedensellik testleri	İhracat ve ekonomik büyüme	İhracat ve ekonomik büyüme arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki vardır.
Ekanayake (1999)	8 gelişmekte olan Asya ülkesi (1960–1997)	Eşbütünleşme ve nedensellik testleri	İhracat ve ekonomik büyüme	İhracatla büyüme arasında çift yönlü bir ilişki vardır.
Sinha ve Sinha (2000)	19 Asya ülkesi (1950–1992)	Eşbütünleşme ve nedensellik testleri	Ticari açıklık ve ekonomik büyüme	Hong Kong, İran, İsrail, Myanmar, Pakistan, Çin, Singapur ve Irak'ta ekonomik büyümenin ticari açıklık ile pozitif bir ilişki içinde olduğu tespit edilmiştir.
Şimşek (2003)	Türkiye (1960-2002)	Eşbütünleşme ve nedensellik testleri	İhracat ve ekonomik büyüme	İhracata dayalı büyüme hipotezini desteklememektedir.
Dritsakis ve Adamopoulos (2004)	Yunanistan (1960–2000)	Nedensellik Testleri	Finansal dışa açıklık ve ekonomik büyüme	Finansal dışa açıklıktan büyümeye doğru bir nedensellik ilişkisi vardır.
Demirhan (2005)	Türkiye (1990:01–2004:01)	Eşbütünleşme ve nedensellik testleri	İhracat ve ekonomik büyüme	İhracattan büyümeye doğru bir nedensellik bulunamazken, ithalattan

				büyümeye doğru bir nedensellik vardır.
Hameed ve diğ. (2005)	Güney Asya ülkeleri (1973–2002)	Nedensellik Testleri	İhracat ve ekonomik büyüme	İhracatın büyüme üzerinde pozitif bir etkisi vardır.
Güngör ve Kurt (2007)	Türkiye (1968–2003)	Eşbütünleşme testi	Dışa açıklık ve kalkınma	Dışa açıklık ve kalkınma arasında uzun dönemli bir ilişki vardır.
Aktaş (2009)	Türkiye (1996–2006)	Eşbütünleşme ve nedensellik testleri	İhracat, ithalat ve ekonomik büyüme	Kısa dönemde ihracat, ithalat ve ekonomik büyüme arasında iki yönlü bir nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Uzun dönemde ise; ihracattan ithalata, ithalattan ihracata, büyümeden ihracata ve büyümeden ithalata doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi vardır.
Kıran ve Güriş (2011)	Türkiye (1992-2006)	Nedensellik Testleri	Ticari ve finansal dışa açıklık ile ekonomik büyüme	Ticari dışa açıklık ile ekonomik büyüme arasında çift yönlü bir ilişki; finansal dışa açıklıkla ekonomik büyüme arasında anlamsız bir ilişki vardır.
Shahbaz ve diğ. (2011)	Pakistan (1990–2008)	Nedensellik Testleri	İhracat ve ekonomik büyüme	İhracatla büyüme arasında pozitif bir ilişki vardır.

Tablo 1’de verilen literatür özetinden açıkça anlaşılacağı üzere çalışmaların büyük bir kısmı ihracata dayalı büyüme lehinde bulgu vermiştir. Bununla birlikte ihracata dayalı büyümeyi desteklemeyen çalışmalar da söz konusudur.

3.Ekonometrik Yöntem ve Ampirik Bulgular

Bu çalışmada ihracat (EXPR), ithalat (IMPR) ile büyüme oranı (GRW) ilişkileri, geçiş sürecindeki 5 Türk Cumhuriyeti (Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Tacikistan, Türkmenistan) ile Türkiye için Eşbütünleşme ve nedensellik analizleri kullanılarak irdelenecektir. Bu çerçevede söz konusu ülkelerin 1994-2010 arası dönemlere ait verileri, Dünya Bankası’nın “World Databank” isimli veri tabanından alınmıştır. Çalışmada bu 6 ülkeye ait verilerden hareketle değişkenler arası uzun dönem ilişkileri veren Eşbütünleşme testi ve daha sonra da Granger nedensellik testleri yapılmıştır.

Türkiye ile birlikte diğer Türk Cumhuriyetlerinin ihracat, ithalat ve ekonomik büyüme ilişkilerinin Eşbütünleşme ve nedensellik analizleri ile belirlenmesinden önce değişkenlerin

durağanlığını belirlemek ve birim kök içerip içermediğini tespit etmek amacıyla Levin, Lin ve Chu (LLC) ile Im, Pesaran, Shin (IPS) tarafından geliştirilen Panel Birim Kök Testleri yapılmıştır. Verilen en uygun durağanlığa sahip olduğunu göstermek için Tablo 2’de sabitli yapıda durağanlık sonuçları gösterilmektedir.

Tablo 2: Levin, Lin ve Chu Birim Kök Testi Sonuçları

			LLC		IPS		ADF		PP	
			t-istatistiği	p-değeri	t-istatistiği	p-değeri	t-istatistiği	p-değeri	t-istatistiği	p-değeri
E X P T	Seviyesi	Sabitli-Trendli	-0.29656	0.3834	0.78114	0.7826	6.88250	0.8653	6.96805	0.8597
	1.Farkı	Sabitli-Trendli	-2.25514	0.0121	-1.24556	0.1065	18.5936	0.0988	44.5104	0.0000
I M P T	Seviyesi	Sabitli-Trendli	-1.69753	0.0448	0.17179	0.5682	10.4858	0.5734	4.35830	0.9761
	1.Farkı	Sabitli-Trendli	-3.98296	0.0000	-3.08263	0.0010	31.4398	0.0017	27.9225	0.0057
G D P	Seviyesi	Sabitli-Trendli	-2.12252	0.0169	-1.17214	0.1206	20.0398	0.0663	42.6395	0.0000
	1.Farkı	Sabitli-Trendli	-6.13406	0.0000	-4.36434	0.0000	40.5877	0.0001	59.5194	0.0000

Tablo 2’de maksimum optimal gecikme uzunluğu 1 olarak seçilmiştir. Olasılıklar, asimptotik normallik varsayımı altında hesaplanmıştır. Veri setinde söz konusu yıllara ait veriler tam olduğundan “Balanced Örnekleme” seçilmiştir. Tablo 2’deki bulgulara göre, büyüme seviyesinde durağanken, ihracat ve ithalat 1. Farkında durağan hale gelmiştir. Büyümeye ait veriler seviyesinde durağan olduğu halde, Pedroni Eşbütünleşme testinin yapılabilmesi için bu serinin de birinci derece farkı alınmalıdır. Birinci derece farkı alındığında bütün serilerin durağan olduğu görülmektedir.

Değişkenler arası uzun dönemli ilişkinin varlığı Pedroni Eşbütünleşme testi ile ölçülmektedir. Pedroni Eşbütünleşme Testi sonuçları Tablo 3’de verilmiştir.

Tablo 3: Pedroni Eşbütünleşme Test Sonuçları

		Test istatistiği	P-değeri
GRW & IMPR	Panel v-İstatistiği	0.326303	0.3721
	Panel rho-İstatistiği	-0.784189	0.2165
	Panel PP-İstatistiği	-3.452867	0.0003
	Panel ADF istatistiği	-1.289432	0.0986
	Grup ρ –istatistiği (parametrik olmayan) Phillips ve Perron tipi $\hat{\rho}$ istatistiği	-0.185356	0.4265
	Grup t-istatistiği (parametrik olmayan) Phillips ve Perron tipi t test istatistiği	-4.296687	0.0000
	Grup t-istatistiği (parametrik) Dickey Fuller tipi t istatistiği	-1.760772	0.0391
GRW & EXPR	Panel v-İstatistiği	0.665806	0.2528
	Panel rho-İstatistiği	-0.897803	0.1846
	Panel PP-İstatistiği	-3.392016	0.0003
	Panel ADF istatistiği	-1.396266	0.0813
	Grup ρ –istatistiği (parametrik olmayan) Phillips ve Perron tipi $\hat{\rho}$ istatistiği	-0.281840	0.3890
	Grup t-istatistiği (parametrik olmayan) Phillips ve Perron tipi t test istatistiği	-4.129820	0.0000
	Grup t-istatistiği (parametrik) Dickey Fuller tipi t istatistiği	-1.863207	0.0312

Tablo 3’de büyüme-ithalat ve büyüme-ihracat arasında ikili Eşbütünleşme ilişkisi test edilmiştir. Pedroni Eşbütünleşme Test sonuçlarına göre, büyüme ile ihracat ve büyüme ile ithalat arasında 7 testten 4’ü %1 anlamlılık düzeyinde anlamlı olduğu görülmektedir. Dolayısıyla seriler arasında uzun dönemli bir ilişki olduğu ve eşbütünleşik olduğu tespit edilmiştir.

Eşbütünleşme testinden sonra değişkenler arası ilişkinin olup olmadığını test etmek için ve eğer varsa bu ilişkinin yönünü belirlemek için Granger nedensellik testi uygulanır. Granger nedensellik testi değişkenler arasında ilişkinin olup olmadığını test etmek ve ilişki varsa bu ilişkinin yönünü belirlemek için kullanılır. Granger tarafından kurulan basit nedensellik modeli şöyledir:

$$Y_t = \sum_{j=1}^m c_j X_{t-j} + \sum_{j=1}^m d_j Y_{t-j} + \eta_t \quad (1)$$

Modele göre, X değişkeni Y değişkeninin nedeniyse, X’teki değişimler Y’deki değişimlerden önce gelmektedir. Granger testiyle tahminden ziyade nedensellik çıkarsaması yapıldığı için değişkenler önceden durağanlaştırılmalıdır (Granger, 1969:431).

Granger nedenselliğinin geliştirilmiş hali Holtz-Eakin, Newey ve Rosen modelidir. Holtz-Eakin ve diğ. (1988) tarafından geliştirilen panel nedensellik analizi en küçük kareler yöntemine dayanır. Holtz-Eakin ve diğ., sabit etkilerden arındırmak için değişkenlerin farkını alarak Granger anlamında nedensellik testi için uyarlanmış ve değişkenlerin fark ya da seviyelerini içeren enstrüman değişken seti kullanılmasını önermiştir (Öztürk ve diğ., 2011:63).

Holtz-Eakin ve diğ. (1988) modeli aşağıdaki şekilde tanımlanmaktadır (Holtz-Eakin ve diğ., 1988:1373):

$$y_{it} = \alpha_{0t} + \sum_{l=1}^m \alpha_{lt} y_{it-l} + \sum_{l=1}^m \delta_{lt} x_{it-l} + \psi_t f_i + u_{it} \quad (2)$$

Denklemden f_i sabit etkileri, u_{it} hata terimini göstermektedir. Bu tanımlamada hata terimi u_{it} , denklemdeki y_{it} ile korelasyonludur. Farkı alınmış model aşağıdaki şekilde gösterilmektedir (Holtz-Eakin ve diğ., 1988:1376):

$$y_{it} - y_{it-1} = a_t + \sum_{l=1}^m \alpha_{lt} (y_{it-l} - y_{it-l-1}) + \sum_{l=1}^m \delta_{lt} (x_{it-l} - x_{it-l-1}) + v_{it} \quad (3)$$

Denklemden görüldüğü üzere, hata terimleri ile bağımlı değişkeni arasında ilişki sorunu vardır. Bu nedenle Holtz-Eakin ve diğerleri tarafından önerilen panel nedensellik sınaması iki aşamalı EKK yöntemine dayanmaktadır (Ağayev, 2010:173). Nedensellik ilişkisi için test edilmesi gereken hipotez:

$$H_0 : \alpha_1 = \alpha_2 = \dots = \alpha_m = 0$$

H_0 hipotezinin reddedilmesi durumunda değişkenler arasında Granger nedensellik ilişkisi tespit edilmektedir (Öztürk ve diğ., 2011:64).

Tablo 4: Granger Nedensellik Test Sonuçları

	Gecikme	Gözlem Sayısı	F-istatistiği	Olasılık
İthalat → Büyüme	3	84	5.47781	0.0018
Büyüme → İthalat	3	84	0.41543	0.7424
İhracat → Büyüme	2	90	4.18805	0.0184
Büyüme → İhracat	2	90	1.24098	0.2943

Tablo 4’de yapılan Granger Nedensellik Testi sonuçlarına göre, ihracatla büyüme arasında tek taraflı bir nedensellik ilişkisi vardır. İhracattan büyüme doğru bir nedensel ilişki varken, büyümeden ihracata doğru bir nedensel ilişki tespit edilememiştir. Aynı şekilde, ithalatla büyüme arasında da tek taraflı bir nedensel ilişki bulunmuştur. İthalattan büyüme doğru bir nedensellik ilişkisi varken; büyümeden ithalata doğru bir nedensel ilişki tespit edilememiştir.

4.Sonuç ve Değerlendirme

İhracat ve ekonomik büyüme ilişkisi Merkantilizme kadar uzanmaktadır. Merkantilizmde ihracatı öven ve ithalatı yeren politikalar mevcuttu. Ancak Klasik Dış Ticaret Teorisi ihracat kadar ithalatın da önemini vurgulamakta ve dış ticareti kısıtlayıcı engelleri ortadan kaldırmaya çalışmaktadır. Klasik İktisada göre, dış ticaret büyümenin motorudur. Klasik teoride ihracat, milli geliri, verimliliği, uzmanlaşmayı ve üretimi arttırmakta, bu da büyümeyi arttırmaktadır. Klasik Teoriden sonra da büyüme ve dış ticaretle ilgili çalışmalar devam etmiştir. Nitekim Heckser-Ohlin Teoremi-Samuelson Modeliyle, ticari serbestleşmenin önemine işaret edilmiş ve ticari serbestleşmenin özellikle gelişmekte olan ülkelerde büyümeyi arttırdığını vurgulamıştır. Daha sonra bu modeli Grossman ve Helpman ele almış ve dış ticaretin verimlilik artışıyla beraber yeni teknolojilerin yayılmasını da sağlayarak büyümeyi arttıracığına işaret etmiştir.

Ticari serbestleşmenin büyüme üzerindeki etkisi ampirik çalışmalarla da test edilmiştir. Ele alınan çalışmalarda ihracatın veya ithalatın büyümeyi arttırdığı ya da azalttığı sonuçları bulunmuştur. Bu sonuçlarda, kullanılan zaman periyotlarındaki farklılık, ülke grupları ve ekonometrik yöntemler farklı olduğundan çeşitli sonuçlara ulaşılmıştır. Bu çalışmada da, Doğu Bloğunun çöküşüyle bağımsızlığını kazanmış 6 Türk Cumhuriyeti ile Türkiye’nin dış ticaret ve büyüme ilişkisi test edilmiştir. Yapılan analizler sonucunda, uzun dönemde ihracattan büyüme doğru çift taraflı bir nedensellik mevcutken, ithalattan büyüme doğru tek taraflı bir nedensellik tespit edilmiştir. Ancak kısa dönemde bu sonuca erişilememiştir. Bunun nedeni de, Türk Cumhuriyetlerinde belli bir sanayileşme düzeyine ulaşmadan ve makroekonomik dönüşümler olmadan büyümeyi gerçekleştiremeyeceği şeklinde açıklanabilir.

Kısa dönemde ihracat ve ithalattan büyümeye doğru bir ilişkinin var olmaması nedeniyle, değişkenler arası uzun dönemli ilişkinin varlığı Pedroni Eşbütünleşme Testi ile analiz edilmiştir. Elde edilen bulgulara göre, uzun dönemde dış ticaret ile büyüme arasında bir ilişki tespit edilmiştir. Dolayısıyla etkin büyümenin sağlanabilmesi için uzun dönemde makroekonomik ve kurumsal altyapının kurulması gerekmektedir.

Kaynaklar

Ağayev, Seymur (2010). “Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Geçiş Ekonomileri Örneğinde Panel Eşbütünleşme ve Panel Nedensellik Analizleri” Gazi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 12/1, s.159-184, Ankara.

Aktaş, Cengiz (2009), “Türkiye’nin İhracat, İthalat ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik Analizi” Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (18) 2009/2, s.35-47.

Al-Yousif, Yousif K. (1997), “Exports and Economic Growth: Some Empirical Evidence From The Arab Gulf Countries” Applied Economics, 1997,29, s.693-697.

Demirhan, Erdal (2005), “Büyüme ve İhracat Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Türkiye Örneği” Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, 60-4, s.75-88.

Dritsakis, Nikolaos ve Adamopoulos, Antonios (2004), “Financial Development and Economic Growth in Greece: An Empirical Investigation With Granger Causality Analysis” International Economic Journal, Volume:18, No:4, s.547-559, December 2004.

Ekanayake, E.M. (1999), “Export and Economic Growth in Asian Developing Countries: Cointegration and Error-Correction Models” Journal of Economic Development, Volume:24, Number:2, December 1999.

Granger, C.W.J. (1969). “Investigating Causal Relations By Econometric Models And Cross-Spectral Methods” Econometrica, Vol.37, No:3, July 1969.

Güngör, Bayram ve Kurt, Metin (2007), “Dışa Açıklık ve Kalkınma İlişkisi (1968 – 2003): Türkiye Örneği” Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Cilt:21, Erzurum.

Hameed, Abid, A. Chaudhary ve Y. Khan (2005), “The Growth Impact of Exports in South Asian Countries” *The Pakistan Development Review*, Volume:44, Issue:4.

Holtz-Eakin, D, W. Newey ve H. Rosen (1988). “Estimating Vector Autoregressions With Panel Data” *Econometrica*, 56(6), s.1371-1395.

Jayme, Frederico G. (2001). “Notes on Trade and Growth” *Texto Para Discussao*, No:166.

Kıran, Burcu ve Güriş, Burak (2011), “Türkiye’de Ticari ve Finansal Dışa Açıklığın Büyümeye Etkisi: 1992-2006 Dönemi Üzerine Bir İnceleme” *Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:11, Sayı:2, s.69-80, Eskişehir.

Öztürk, Nurettin, H.K. Darıcı ve F. Kesikoğlu (2011). “Ekonomik Büyüme ve Finansal Gelişme İlişkisi: Gelişmekte Olan Piyasalar İçin Bir Panel Nedensellik Analizi” *Marmara Üniversitesi, İİBF Dergisi*, Cilt: 30, Sayı:1, s.53-69, İstanbul.

Riezman, Raymond G., Peter M. Summers and Charles H. Whiteman (1995), “The Engine of Growth or its Handmaiden? A Time-Series Assessment of Export-Led Growth” *Empirical Economics*, Volume:21, Number:1, s.77-100.

Saçık, Sinem Y. (2009). “Dış Ticaret Politikası ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Teorik Açından Bir İnceleme” *KMU İİBF Dergisi*, Yıl:11, Sayı:16, Haziran 2009, s.162-171.

Shahbaz, Muhammad, P. Azeem ve K. Ahmad (2011), “Exports-Led Growth Hypothesis in Pakistan: Further Evidence” *MPRA Paper No: 33617*, September 2011.

Sinha, Dependra ve Sinha, Tapen (2000), “Openness, Investment and Economic Growth in Asia” *The Indian Economic Journal*, 49(4), s.110-117.

Şimşek, Muammer (2003), “İhracata Dayalı Büyüme Hipotezinin Türkiye Ekonomisi Verileri İle Analizi: 1960 – 2002” *D.E.Ü.İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt:18, İzmir.

Tyler, William G. (1980), “Growth and Export Expansion in Developing Countries: Some Empirical Evidence” *Instituto De Planejamento Economico E Social*, Junho De 1980, IPEA.

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ
Sayı: 35 Mart – Nisan 2013
Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi
ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası
Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZİSTAN
<http://www.akademikbakis.org>

Yılmazer, Mine (2010). “Doğrudan Yabancı Yatırımlar, Dış Ticaret ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Üzerine Bir Deneme” Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:8, Sayı:1, Manisa.